

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України

**Харківський національний університет мистецтв
імені І.П. Котляревського**

Театральний факультет
Кафедра майстерності актора та режисури театру анімації

ТЕХНІКИ ЛЯЛЬКОВОДІННЯ МАРІОНЕТКИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять

*для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 026 Сценічне мистецтво*

Харків, 2025

Методичні рекомендації до проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Техніки ляльководіння маріонетки», для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 026 «Сценічне мистецтво», ОПП «Сценічне мистецтво» («Акторське мистецтво драматичного театру і кіно», «Акторське мистецтво театру ляльок»), ОПП «Сценічне мистецтво» («Режисура театру ляльок», «Режисура драматичного театру»). Уклад. Н. П. Шаповалова, ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2025. 24 с.

Рецензенти:

БУЧМА-БЕРНАЦЬКА О. Є., кандидатка мистецтвознавства, доцентка, завідувачка кафедри режисури та акторського мистецтва Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтв

ФЕСЕНКО С. Я., доцентка кафедри майстерності актора та режисури театру анімації, почесна професорка ХНУМ імені І. П. Котляревського

Методичні рекомендації призначені студентам, які вивчають вибірково дисципліну «Техніки ляльководіння маріонетки» для отримання базових знань про маріонетку та опанування навичками ляльководіння простої штокової маріонетки. Методичні рекомендації містять перелік тем, мету, завдання, методичні поради для практичних занять по кожній темі, перелік актуальних рекомендованих джерел інформації.

Укладач: Шаповалова Наталія Павлівна, старша викладачка кафедри майстерності актора та режисури театру анімації.

Методичні рекомендації розглянуто та схвалено на засіданні Вченої ради ХНУМ, протокол № 7 від «30» січня 2025 р.

1. Анотація навчальної дисципліни.

Маріонетка – одна з найскладніших систем ляльок, однак, пройшовши курс навчальної дисципліни «Техніки ляльководіння маріонетки» здобувач зможе отримати базові знання про цю ляльку, її жанрові особливості, будову; опанувати навички самостійного виготовлення простої штокової маріонетки та її ляльководіння для подальшого знайомства з більш складними прикладами маріонеток.

Метою вивчення дисципліни є ознайомлення з прикладами європейського та вітчизняного театру маріонеток; будовою ляльки-маріонетки, її жанровими особливостями; опанування навичок оволодіння основами простої штокової маріонетки; створення сценічного образу з лялькою-маріонеткою.

У результаті вивчення дисципліни здобувач має **знати**: основні етапи розвитку театру маріонеток; видатних лялькарів, які працюють з маріонеткою; різновиди керування маріонеткою; будову ляльки-маріонетки; особливості виготовлення та підв'язки ляльки маріонетки; жанрові особливості маріонетки; особливості підбору репертуару; основи теоретичних аспектів майстерності актора; основні етапи в роботі над власним творчим проектом.

уміти: виготовити та підв'язати просту штокову маріонетку; створювати сценічний вислів з лялькою маріонеткою; аналізувати сучасний мистецький процес; використовувати теоретичні знання в практичному досвіді; втілювати ідейно-художнє рішення; працювати над розробкою самостійного творчого проекту; працювати над технікою ляльководіння; презентувати власний творчий проект.

Методи та форми навчання: словесний метод (дискусія, співбесіда); практичний метод (практичні заняття); наочний метод (метод ілюстрацій і метод демонстрацій); відеометод у сполученні з новітніми інформаційними

технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні); самостійна робота (розв'язання завдань).

2. Методичні вказівки до проведення практичних занять для здобувачів денної форми навчання

Опанування матеріалу навчальної дисципліни передбачає проведення практичних занять в обсязі, що визначений у робочому навчальному плані. Обсяг практичних занять для здобувачів денної форми навчання складає 32 години.

Тема 1. Знайомство з маріонеткою.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: знайомство з історією маріонетки; її жанровими особливостями; з прикладами європейського та вітчизняного театру маріонеток.

Зміст практичного заняття: Здобувачам пропонується ознайомитись з історією маріонетки, філософським трактуванням маріонетки; оглянути вибрані приклади традиційних та сучасних маріонеткових вистав; познайомитись з творчістю видатних лялькарів, таких як: Йозеф Скупа (Josef Skupa), Альбрехт Розер (Albrecht Roser), Франк Зендле (Frank Soehnle), Стефан Мотрам (Stephen Mottram), Figurentheater Wilde & Vogel; розглянути приклади маріонеткових вистав на українській сцені.

Історія маріонетки починається з притч та легенд Індії про чудо «оживлення» шарнірних ляльок. Сама назва ляльки походить від маленьких образів Богородиці, які можна було знайти під час свят Марії у Франції та Італії. У християнській культурі, як і в Азії, можна знайти міти, що включають образ мотузки, яка спочатку з'єднувала Небо і Землю, і яка, через провину міфічного пращура, була перервана. Таким чином маріонетка завжди несла в собі зв'язок з божественним і мала особливе значення в

історії розвитку театру ляльок.

Ідея про тіло маріонетки, яке має свободу рухів, що підносить людську мрію про політ і перемагає закони гравітації, які обмежують людське тіло, лягла в основу есе «Про театр маріонеток» (Über das Marionettentheater), яке в 1810 році публікує Генріх фон Кляйст (Heinrich von Kleist) і яке формує подальше європейське трактування образу ляльки. В символістській естетиці метафора ляльки набула найбільш сильного значення, поступово трансформуючись і набуваючи відверто гротескної орієнтації, пік якої відбувся у XX столітті. В 1907 році Едвард Гордон Крейг (Edward Gordon Craig) в своєму есе «Актор і Надмаріонетка» (The Actor and the Übermarionette) надає нового значення маріонетці, говорячи про чистоту рухів та красу мертвої матерії. Ідея механізації людини-актора і наслідування руху ляльки шириться в європейському театральному просторі та знаходить своє вираження в маніфестах футуристів. Серед авангардних митців 1920-х років, широкий діапазон дослідження демонструють пошуки театральних студій Баугаузу. В своєму есе «Людина і мистецька фігура» (Mensch und Kunstfigur) Оскар Шлеммер (Oskar Schlemmer) цитуючи Кляйста, Гофмана і Крейга, пропонує акторові усунути психологічні та сентиментальні фактори, ставши подібно маріонетці тим, що концентрується на чистоті руху.

Окрім філософського трактування маріонетка також приваблювала цікавість художників як форма прикладного мистецтва. Художники авангардисти в своїх творчих експериментах та пошуках нових форм звертались до маріонетки не тільки як до ляльки для вистави, а й розглядали їх як самостійні мистецькі об'єкти. Маріонеткам авангарду було характерно поєднувати в собі геометричні форми та яскраві кольори, ляльки втрачали звичний антропоморфний вигляд, часто були асиметричними. Прикладами таких робіт стали ляльки швейцарського художника і сценографа Отто Мораха (Otto Morach) та однією з найяскравіших художниць дадаїзму Софі

Тойбер-Арп (Sophie Taeuber-Arp).

Олександра Екстер. Українська художниця, сценографка, педагогиня. Представниця українського авангарду, європейського кубізму та футуризму. Була знайома з кубістами – Пабло Пікассо і Жоржем Браком, італійськими футуристами Філіппо Томмазо Маринетті (Filippo Tommaso Marinetti) та Андреа Соффічі (Andrea Soffici). Заснувала київську школу кубофутуристичної та конструктивістської сценографії. В 1926 році створила маріонетки для лялькового фільму данського кінорежисера Урбана Гада, однак фільм так і не зняли. За задумом режисера події стрічки розгорталися у двох вимірах: у Венеції XVIII століття і в Нью-Йорку початку XX століття. Герої італійської комедії дель-арте (Панч, Коломбіна) опинилися серед хмарочосів та неонових вогнів мегаполісу і зустріли нових героїв – полісменів, людей-реклам, американців у ділових костюмах та дівчат, одягнених у стилі 1920-х років. Маріонетки Екстер є скульптурами, що втілюють риси кубізму та конструктивізму. В ляльках поєднуються консервні бляшанки, гудзики, винні корки, шматки дроту. Всього Олександра Екстер спроектувала 40 ляльок-персонажів, що нині зберігаються в музейних та приватних колекціях по всьому світу.

Маріонеткова опера. Маріонеткова опера походить з традицій італійського театру, найбільший розквіт цього жанру припадає на XVIII століття і пов'язаний з популярністю маріонеткових опер при королівському палаці у Відні. Найбільшим на сьогодні театром, який спеціалізується на репертуарі маріонеткових опер є Зальцбургський театр маріонеток (Salzburger Marionettentheater). Театр був заснований в 1913 році Антоном Айхером (Anton Aicher), сьогодні внесений у спадщину ЮНЕСКО. До 2012 року керівництво театром переходило до його наслідників. Репертуар театру довгий час базувався на операх Моцарта. Наразі його репертуар включає опери Моцарта: «Чарівна флейта» (Die Zauberflöte), «Викрадення із гарему» (Die Entführung aus dem Serail), опери

Россіні: «Севільський цирульник» (Il Barbiere di Siviglia) та Оффенбаха: «Повісті Гоффмана» (Hoffmanns Erzählungen) п'єсу Шекспіра: «Сон літньої ночі» (Der Sommernachtstraum), та казку на музику Енгельберта Гампердінка: «Гензель і Гретель» (Hänsel und Gretel).

Йозеф Скупа (Josef Skupa). Чеський лялькар, автор п'єс для театру ляльок. Дебютував у жанрі політичного кабаре. У другій половині 1920-х років з'являються два головних персонажі-маріонетки: розгублений і незграбний батько Спейбль (Spejbl) і його допитливий та кмітливий син Гурвінек (Hurvíněk). Йому вдалося створити архетипні образи, які через комічність і гротесковість відображали конфлікт поколінь. У 1945 році Скупа відкрив у Празі Театр Спейбла і Гурвінека (Divadlo Spejbla a Hurvínka).

Альбрехт Розер (Albrecht Roser). Найвидатніший лялькар Німеччини, режисер, викладач мистецтва театру ляльок. Дебютує у 1951 році, створивши ляльку Густава. У 1983 році створює освітню програму «Театр фігури» (Figurentheater) у Державному університеті музики та виконавських мистецтв Штутгарта. У 2001 році заснував «Міжнародний інститут маріонеток на нитях – створення та перформанс».

Франк Зендле (Frank Soehnle). Німецький режисер, лялькар-маріонетист. У 1991 році разом з Карін Ершинг (Karin Ersching) створив театральну компанію «Theater tübingen». Головний пошук в його творчості - рефлексія о матерії і її стосунках з людиною. Створив революцію в технологічності маріонетки, експериментує з ляльками-гібридами.

Стефан Мотрам (Stephen Mottram). Британський лялькар-маріонетист, викладач мистецтва маріонетки. Його філософія ґрунтується на повазі до сутності маріонетки, насамперед через рух, «узгоджений» між двома протилежними енергіями: силою гравітації та людською рукою. Його виставам характерні абстрактність та певна мрійливість.

Figurentheater Wilde & Vogel. Музикантка Шарлотта Уайльд (Charlotte Wilde) і лялькар Майкл Фогель (Michael Vogel) заснували свою компанію у 1997 році спочатку в Штутгарті, а з 2003 року в Лейпцигу, де вони є співзасновниками Міжнародного центру анімаційного театру Westflügel. Художніми засобами вистав є театр ляльок і жива музика. В репертуарі театру, як класична драма («Гамлет», «Фауст», «Орфей», «Соломея») та адаптації романів («Крабат», «Хоббіт», «Франкенштейн»), музичного матеріалу чи поезії, так і оригінальні сценарії («Чуттєвість велетнів» (The Sensibility of the Giants), «Порох» (Dust), «Кукушка» (Kukułka). Також режисери активно співпрацюють з європейськими театрами та мають низку міжнародних постановок.

Takeda Сенносукє (Takeda Sennosuke). Японський лялькар, майстер маріонеток на нитях, викладач мистецтва театру ляльок. Заснував першу студію, присвячену створенню фільмів з маріонетками, компанія була визнана нематеріальною культурною спадщиною міста Токіо. Створював постановки разом із Такеда Кіносукє, майстром-художником ляльок. Після п'ятдесяти років роботи в Токіо Такеда Сенносукє переніс компанію до міста Іда поблизу Нагано. Там знаходиться музей з колекцією маріонеток, а також театр з виставами для дітей.

Royal de Luxe. Французька театральна компанія, що спеціалізується на вуличних перформансах, була заснована в 1979 році Жан-Люком Куркулем (Jean-Luc Courcoult). Вистави можуть тривати від п'ятнадцяти хвилин «La Demi-Finale de Waterclash», до кількох днів, наприклад, «Триденне шоу, або Як розповісти історію місту» (Spectacle de trois jours ou comment raconter une histoire à une ville) або «Візит султана Індії на його слоні-мандрівнику в часі» (La Visite du sultan des Indes sur son éléphant à voyager dans le temps). Відомість компанії принесла постановка «Гігант, що впав з неба» (Le Géant tombé du ciel) про пригоди Гулівера. У цій виставі використовуються машини для оживлення дев'ятиметрової фігури

маріонетки. Компанія створила проєкти на п'яти континентах, постійно вдосконалюючи ідею колективного театру, який об'єднує мешканців певного місця, міста чи села у віддалених районах.

Théâtre du Péruchet. Бельгійський театр ляльок, заснований у Брюсселі в 1929 році Карло Спедером (Carlo Speder), який відомий своїми маріонетковими виставами для дітей та дорослих. Театр має великий репертуар постановок за мотивами казок, байок та легенд. У 1937 році театр придбав міжнародну колекцію ляльок, на основі якої створив перший музей ляльок у Бельгії. У 1940 році на базі театру було відкрито академію мистецтва театру ляльок. А також пізніше на базі театру було започатковано фестиваль Festival Mondial de la Marionnette.

Очікувані результати: студенти мають розширити свій кругозір та поглибити свої знання про маріонетку; вміють проаналізувати жанрові особливості маріонетки; володіють професійною термінологією.

Тема 2. Види маріонеток. Будова ляльки.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: вивчити різновиди керування та будову маріонетки.

Зміст практичного заняття: Ознайомлення з трьома різновидами маріонетки: штоковою, маріонеткою зі штоком на нитях, маріонеткою на нитях.

Штокова маріонетка – лялька, управління якою відбувається за допомогою штока, вставленого в верхню частину голови ляльки, або прикріпленому на скобу. Штокова маріонетка була класичною маріонеткою до кінця 19 століття, однак з середини 19 століття шток почали замінювати на дві ниті підтримки з обох сторін голови. Найбільш відомими регіонами, в яких штокова маріонетка і досі є розповсюдженою це Сицилія, Бельгія, Чехія та Словаччина. В де-яких ляльках один шток може кріпитися до

голови жорстко, другий до тулуба – шарнірно.

Маріонетка зі штоком на нитях – керування лялькою відбувається за допомогою штока, прикріпленого до голови, та нитей, прикріплених до рук ляльки (рідше – ще до ніг). Така лялька дозволяє виконувати жести руками.

Маріонетка на нитях – лялька, яка керується виключно за рахунок нитей.

Маріонетка зазвичай складається з трьох основних елементів: фігура ляльки; вага – пристрій для керування лялькою; ниток та/або штоку, прив'язаних до ваги. Виготовляючи маріонетку, необхідно пам'ятати, що:

- характер руху маріонетки залежить від матеріалу, з якого вона виготовлена;
- свобода руху ляльки залежить від правильного розподілення центру ваги корпусу та зчленувань (суглобів), від підв'язки, кріплення тяги;
- суглоби не можуть бути виконані довільно, вони залежать від ступеню свободи руху;
- головний центр ваги знаходиться в нижній точці корпусу маріонетки, який має утримувати ляльку в рівновазі. Голова також має свій центр ваги, при цьому рух головою не має впливати на рух інших частей тіла ляльки.

Основні особливості побудови фігури ляльки. Фігура ляльки складається з частин, які з'єднані зчленуваннями один з одним. Голова, з якої шия може бути з'єднаною або окремою, прикріплена до тулуба, яке може складатися з плечей, грудей і тазу як єдине ціле. Якщо персонажу може знадобитися нахилитися або повернути стегнами, тулуб може складатися з 2 або більше частин. Руки з'єднуються з плечима, передпліччя з плечима і кисті з передпліччям. Необхідність виконання може диктувати потребу в тому, щоб пальці були автономними, однак зап'ястя не завжди потрібно анімувати. Стегна кріпляться до тазу, гомілки – до колін, а стопи – до

гомілок. При виготовленні фігури ляльки необхідно знати, що співвідношення голови до тулуба - $1/6$ ($1/5$), тоді коли стандартні пропорції $1/8$. Шия має бути довшою ніж в реальних пропорціях, долоні і ступні завжди більші реальних розмірів. Тулуб може бути цільний, або складатися з 2 або більше частин. Засоби поєднання рухливих зчленувань залежать від матеріалу, з якого виготовлена лялька. Одяг ляльки не має сковувати рухи, матеріал з якого він виготовляється має бути легким. Для збалансування фігури ляльки необхідно зробити важчими ступні, таз та підборіддя ляльки. Для більш складних ляльок можливо також зробити механізацію, наприклад, зробити рухомою нижню щелепу ляльки, щоб могла створюватись ілюзія, що лялька розмовляє, або, наприклад, створити рухомі очі або вії.

Класифікація ниток маріонетки. Нитки в маріонетці можна класифікувати на три категорії:

- ниті для підтримки - утримують більшу частину ваги фігури ляльки, під час оживлення залишаються нерухомими (це можуть бути нитки плечей або тулуба).
- ниті для контролю руху - нитки, підв'язані до рук, ніг, голови, які забезпечують можливості руху і жестикуляції ляльки.
- ниті для особливих ефектів.

Для простої людиноподібної маріонетки потрібно принаймні вісім ниток для руху всього тіла: дві для плечей (опори), по дві для рук, ніг і голови (контроль). Ще одна нитка може додаватися для фіксації тулуба, так як з цією ниткою маріонетка зможе виконувати поклони. Типова людиноподібна маріонетка західноєвропейського театру має зазвичай 8-12 нитей, тоді як китайського театру - 16 - 24 нитей, що дозволяє виконувати їй складну партитуру рухів.

Види ваг. На сьогоднішній день використовуються, як горизонтальні так і вертикальні ваги. Найчастіше вертикальні використовують для

управління людиноподібними ляльками, тоді як горизонтальні - для керування твариноподібними ляльками. Але є і виключення. Найважливіший принцип ваги: вона має бути зручною та ергономічною, бути розміром з руку ляльکارя, який оживлює ляльку, та пасувати до розміру ляльки. Найпростіша вертикальна вага складається з чотирьох частин: основний шток, за який актор тримає вагу; рухливе коромисло, яке приводить в рух ноги ляльки; нерухома планка, до якої підв'язуються ниті плечей, голови, рук (нить спини підв'язується до основного штоку, замість планки може бути хрестовина); гачок, за який підвішується лялька. Розробка конструкції ляльки починається з її естетичної концепції, визначення її можливостей і вибору сценографії, наприклад, висоти сцени або сцени маріонеткової арки. Останнє технічне рішення визначає довжину нитей. Після цього відбувається процес виготовлення фігури ляльки, виготовлення ваги, а потім підв'язка.

Основні правила підв'язки маріонетки на нитях:

- При підвішуванні маріонетки з короткими нитями вага має бути встановлена на такій висоті, щоб рука, яка її тримає, утворювала прямий кут у згинанні ліктя в момент, коли маріонетка стоїть на випрямлених ногах. Це найзручніша позиція для ляльکارя, яка допомагає уникнути перенапруги м'язів передпліччя.
- В маріонетці з довгими нитями необхідно підв'язувати так, щоб лялька могла вільно пройти під перила конструкції маріонеткової арки, але не настільки низько, щоб лялькар не зміг покласти ляльку в лежачу позицію.
- Процес підвішування маріонетки в обох варіантах повинен здійснюватися за допомогою двох осіб. Одна контролює вагу і на неї підв'язує ниті, інша людина фіксує ці нитки. Коли підвішується маріонетка з довгими нитями, людина, що прикріплює ниті до ваги,

має стояти на конструкції маріонеткової арки, щоб одночасно контролювати правильну довжину ниток і розташування ваги щодо площини.

Порядок підв'язки маріонетки на нитях:

- Перші і найважливіші ниті – це ниті для підтримки. Вони задають вертикальне положення ляльки і визначають довжину інших рухливих ниток. Це дві незалежні нитки, які фіксуються з кожного боку ляльки. Кінці ниток прив'язуються за принципом: один вузол, потім подвійний, знову один, потім подвійний і завершення знову одинарним вузлом. Якщо використовуються синтетичні нитки, їх можна підпалити і приклеїти до вузлів, щоб підв'язка не ослабла. Потім обидва кінці ниток слід провести до ваги. Важливо перевірити, щоб плечі ляльки були в одній лінії, рівно. Цю задачу має виконати людина, відповідальна за ляльку, вона повинна візуально перевірити правильність положення маріонетки. Обов'язком людини, відповідальної за вагу, є при необхідності натягнути або ослабити одну з ниток натягнення, щоб досягти симетрії в плечах ляльки. Тільки після впевненості в правильному виконанні цього етапу, нитки підв'язуються до ваги. В кінці нитка має звисати, щоб при необхідності ляльку можна було перепідв'язати.
- Наступним кроком є прикріплення двох незалежних ниток до голови ляльки, по одній з кожного боку, і після відповідного натягнення рівно, прикріплення їх ваги. Потрібно особливо звернути увагу на те, щоб нитки від голови були належно натягнуті (вони мають трохи пружинити), щоб маріонетка дивилася прямо. Натягнення не повинно бути більшим, ніж натягнення плечових ниток — плечові повинні продовжувати нести всю вагу ляльки.
- Протягом всього процесу підвішування ляльки потрібно

контролювати вагу, щоб вона не нахилилась в одну зі сторін від рівня підлоги. Це усуне можливі помилки при однаковому натягненні всіх ниток маріонетки. Після підвішування плечей і голови, лялька повинна стояти прямо і не обертатися в жодну зі сторін. Це сигнал, що прикріплені до цього моменту нитки стабілізують її через правильне натягнення.

- Тепер необхідно перейти до наступних рухомих ниток. Для цього зав'язують нитку при одній руці і протягують її до іншої руки. Це дозволить під час анімації одночасно рухати обома руками. Руки ляльки після підвішування, в стані спокою, повинні бути трохи підняті вгору, як у підготовчій позиції балетних фігур.
- Наступним етапом є підв'язування ніг ляльки. Ноги підв'язуються незалежними нитками, які мають бути в міру натягнутими, так, щоб ноги легко могли виконувати крок, але і не провисати.
- Останньою ниткою підв'язується спина ляльки.

Очікувані результати: студенти мають знати етапи виготовлення ляльки-маріонетки; особливості виготовлення маріонетки; володіти професійною термінологією; вміти відрізнити маріонетки за різним видом керування; використовувати отримані знання при практичному виготовленні та оволодінні маріонеткою.

Тема 3. Виготовлення простої штокової маріонетки.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: навчитись виготовляти просту тренувальну штокову маріонетку в домашніх умовах.

Зміст практичного заняття: Готуємо робочий простір, а також необхідні матеріали: відріз легкої тканини (50x50), кусачки, сталестий дріт для штоку, дві важкі намистини для ніг ляльки; велику намистину для голови ляльки; дві менші - для рук, нитки, голку та ножиці.

Після приготування необхідних матеріалів та простору приступаємо до покрокового виготовлення ляльки:

- 1) Фіксуємо великі намистини на двох кутах відрізу тканини, просовуючи їх наскрізь, створюючи ноги нашої майбутньої маріонетки.
- 2) Аналогічним чином фіксуємо менші дві намистини на інших двох кутах тканини, створюючи руки.
- 3) Розкладаємо тканину таким чином, щоб менші намистини були зверху. Згинаємо 1/3 тканини, знаходимо середину і робимо отвір діаметром дроту.
- 4) Вставляємо дріт в отвір, згинаючи його на кінці; відміряємо довжину штоку таким чином, щоб лялька стояла на підлозі.
- 5) Надягаємо найбільшу намистину для голови ляльки на дріт, протягуємо, фіксуємо її.
- 6) Загинаємо дріт, робимо крюк для підв'язки. Обрізаємо дріт.
- 7) Підв'язуємо ручки ляльки.

Очікувані результати: здобувачі фіксують здобуті знання про етапи виготовлення штокової маріонетки на практиці; в домашніх умовах виготовляють тренувальну штокову маріонетку, з якою на подальших заняттях будуть відпрацьовувати елементи ляльководіння.

Тема 4. Знаходження балансу ляльки. Ізоляція.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: ознайомлення з вправами на знаходження балансу ляльки та ізоляції.

Зміст практичного заняття:

Робота з маріонеткою вимагає від актора-лялькаря високої уваги до деталей, концентрації, систематичності в роботі з лялькою, постійної практики та вдосконалення навичок. Маріонетка дозволяє створювати складні і виразні рухи, які можуть бути максимально наближені до природніх. Перед тим, як розпочати роботу з маріонеткою необхідно вивчити її конструкцію та тип керування, а також зробити розминку для

розігріву м'язів рук.

Вправа 1. Знаходження балансу ляльки.

Поставити ляльку на підлогу в початковий стан так, щоб коліна були випростані, а тулуб ляльки і голова утворювали одну вертикаль. Після того, як положення було зафіксовано, піднімаємо ляльку рівно на зручну висоту і в такому ж положенні опускаємо на підлогу в початкову точку. Важливо, щоб зупинка була беззвучною, коліна ляльки не були зігнуті, а вертикаль зберігалась. Швидкість опускання і піднімання має бути рівномірною, необхідно звернути увагу на характер руху – він має бути не млявий, але й не різкий, без уповільнення під час моменту зіткнення з підлогою, лялька не повинна смикатися. Необхідно повторювати вправу, доки рух не стане автоматичним.

Вправа 2. Ізоляція.

а) Ставимо ляльку в початкове положення. Намагаємось обійти її з різних сторін таким чином, щоб маріонетка була нерухома, зберігався її баланс, лялька не завалювалась та її коліна були випростані. Важливо, щоб тіло лялькаря і його кисть руки рухались синхронізовано, в одному напрямку.

б) Ставимо ляльку в початкове положення. Лялькар здійснює кроки навколо ляльки, перехоплюючи вагу ляльки з правої до лівої руки. Як і в попередній вправі, важливо слідкувати за положенням ляльки, її балансом і непорушністю.

Вправа 3. Присідання.

Маріонетка вертикально випростана, в початковому стані. Лялькар присідає на одне коліно назад таким чином, щоб лялька не змінювала свого положення, коліна маріонетки не згинались. Присідання лялькаря має бути повільним, без різких рухів. Встаємо, міняємо коліно, повторюємо вправу. Очікувані результати: здобувачі опанують вправи, які сприяють тренуванню відчуття балансу ляльки, вчаться тримати вертикаль ляльки, відчувати висоту маріонетки.

Тема 5. Хода.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: здобувачі опанують навички базової ходи, широкої ходи, бокової ходи.

Зміст практичного заняття:

Вправа 1. Підготовка до ходи.

Лялька в початковому положенні. Лялькар починає рухатись по простору з лялькою вперед і назад таким чином, щоб вона ледве торкалась підлоги, зберігаючи при цьому баланс і вертикальне положення. Виконуємо вправу в помірному темпі. Звертаємо увагу на те, щоб лялька не відривалась від підлоги і в той же час не чіплялась за неї.

Вправа 2. Базова хода.

Маріонетка в початковому положенні. Між вказівним і великим пальцями робочої руки лялькар натягує керуючу нитку, тримаючи її таким чином, щоб пальці не були занадто близько один від одного. Робимо кроки, по черзі керуючи нитками, і просуваючи ляльку вперед так, щоб зберігалась вертикаль, намагаємось знайти довжину кроку, органічного саме для вашої ляльки. Важливо одразу виконувати вправу в ритмі, пам'ятаючи, що для маріонетки не властиві швидкі рухи. Відпрацьовуючи ходу необхідно звернути увагу на плавність, дотримання ритму, однакову довжину кроків.

Вправа 3. Бокова хода.

Якщо лялька в правій руці, вказівним пальцем лівої руки піднімаємо нитку до максимуму так, щоб нога ляльки змогла зробити крок в бік. З такого початкового положення лялька робить крок. В цей момент лялькар делікатно піднімає та опускає маріонетку, і приставляє другу ногу ляльки, так само піднімаючи і опускаючи ляльку. Хода, як вліво, так і вправо виконується аналогічно. Вправу відпрацьовуємо в ритмі.

Очікувані результати: здобувачі опанують техніки ходьби простої ляльки маріонетки; відпрацюють координацію та ритмічність.

Тема 6. Відпрацювання рухів головою ляльки.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: здобувачі опанують вправи для відпрацювання нахилів і поворотів голови.

Зміст практичного заняття:

Вправа. Нахили і повороти голови.

а) Маріонетка в початковому положенні, голова дивиться вперед. Лялькар нахиляє кисть з вагою рівно назад до максимуму таким чином, щоб голова ляльки дивилась в стелю та опускає в початкове положення. Важливо, щоб голова ляльки рухалась чітко по прямій, не завалюючись на боки, при цьому інші частини тіла маріонетки були непорушні. Повторюємо вправу на чотири рахунки (два рахунки – піднімаємо, два – опускаємо), необхідно рівномірно розподілити хід таким чином, щоб не виникало паузи між опусканням і підніманням.

б) Маріонетка в початковому положенні, голова ляльки дивиться вперед. Лялькар нахиляє кисть з вагою рівно вперед до максимуму таким чином, щоб голова ляльки дивилась в підлогу та піднімає в початкове положення. Повторюємо вправу на чотири рахунки.

в) Виконуємо поворот голови в правий бік. Лялька в початковому положенні, голова дивиться прямо. Виконуємо розворот головою ляльки в правий бік, таким чином, щоб голова ляльки дивилась в бік, але при цьому тулуб і ноги ляльки лишились в початковому положенні. Повторюємо вправу на чотири рахунки.

д) Аналогічно виконуємо поворот голови в лівий бік. Повторюємо вправу на чотири рахунки.

Очікувані результати: дані вправи дозволять здобувачам тренувати вертикаль ляльки, а також координацію та ритмічність.

Тема 7. Хода з перехопленням ляльки.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: опанувати вправи з простою штоковою маріонеткою з перехопленням ляльки. Закріплення попередніх вправ.

Зміст практичного заняття:

Вправа. Хода з перехопленням ляльки.

Лялькар розташований обличчям до глядача. Маріонетка в правій руці, в початковому положенні, розташована боком відносно аніматора. Робимо три (або п'ять) кроків базової ходи (при цьому рухається тільки лялька) і лівою рукою перехоплюємо вагу, в цей момент лялька робить півоберту на правій нозі, піднімаючи ліву ногу, і з лівої ноги робить так само три (або п'ять) кроків, після чого аніматор перехоплює вагу в праву руку. Таким чином рух продовжується. Важливо, щоб довжина кроків була сталою, щоб у глядача складалось враження, що лялька рухається сепаровано від аніматора, а також пам'ятати про баланс, інакше після повороту ляльку може «заносити» в різні боки. Вправу необхідно виконувати в ритмі, звертаючи увагу на те, щоб під час перехвату не було паузи.

Очікувані результати: здобувачі опанують ходу з перехопленням ляльки, яка необхідна для подальшої роботи з лялькою в етюді.

Тема 8. Етюд з використанням пластичних рухів маріонетки.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: Створення пластичного малюнку маріонетки у супроводі музичного

композиції, дослідження діапазону пластичних можливостей ляльки.

Зміст практичного заняття: Для закріплення опанованих вправ здобувачам пропонується створити пластичний малюнок з маріонеткою, використовуючи набуті навички ляльководіння, під ритмічний музичний супровід. Лялька має працювати в темпі, характері музики; пластичний малюнок має включати усі вправи з попередніх тем. Обов'язково здобувач демонструє вправи на ліву та праву руку.

Очікувані результати: студенти закріплять навички техніки ляльководіння, здобуті під час попередніх занять та самостійної роботи.

Тема 9. Особливості підбору репертуару для втілення його з лялькою маріонеткою.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: ознайомлення з особливостями літературного матеріалу для роботи з маріонеткою.

Зміст практичного заняття: Особливості підбору літературного матеріалу для роботи з маріонеткою. Особливості роботи з авторським твором. Ідейні та художні якості запропонованого репертуару. Принцип вибору художнього твору для розробки етюду/творчого проєкту.

Очікувані результати: студент має розуміти специфіку літературного твору для роботи з лялькою-маріонеткою; особливості підбору репертуару для роботи з даною системою ляльок; володіти термінологією; вміти використовувати знання в подальшій творчій роботі.

Тема 10. Етюд з маріонеткою в запропонованих обставинах.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: створити індивідуальний етюд в запропонованих обставинах.

Зміст практичного заняття: Існування в запропонованих обставинах.

Взаємодія з предметом. Пошук пластичної партитури. Атмосфера.

Відпрацювання емоційної виразності ляльки.

Очікувані результати: студент має продемонструвати володіння навичками ляльководіння маріонетки на прикладі роботи над етюдом в запропонованих обставинах.

Тема 11. Розробка, презентація, реалізація творчого проєкту.

Тривалість практичного заняття 12 годин.

Мета: підсумок результатів проходження повного курсу дисципліни на прикладі створення власного творчого проєкту з маріонеткою.

Зміст практичного заняття: Формулювання загальної ідеї майбутнього творчого проєкту. Підбір репертуару та обґрунтування його вибору. Ідейно-тематичний аналіз. Дієвий аналіз. Художньо-образне рішення. Етапи роботи над творчим проєктом. Технічний райдер і технічне забезпечення. Сценарний план та розкадрування. Засоби сценічної виразності, музично-світлове рішення проєкту. Виготовлення ляльок. Сценічне втілення творчого проєкту. Організація показу власного творчого проєкту. Презентація власного творчого проєкту.

Очікувані результати: студент демонструє власний творчий проєкт, який відповідає компетентностям та вимогам дисципліни «Техніки ляльководіння маріонетки».

3. Рекомендовані джерела

1. Бучма, О. (2013). Особливості створення сценічного образу з театральними ляльками різних систем. *Культура України*, (42), 190–198.
2. Бучма, О. (2021). Теорія «надмаріонетки» Гордона Крега як виражальний засіб театру ляльок. *Мистецтвознавчі записки: Збірник наукових праць*, (39), 235–238.
3. Крег, Е. (1979). *Актор і надмаріонетка*. Про мистецтво театру.

4. Паві, П. (2006) Словник театру. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 639 с.
5. Фесенко, С. (2019) *Школа лялькаря: від тренінгу до образу з лялькою*. Харків. нац. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського.
6. Фесенко, С. (2009). *Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок*. Харків. нац. унт мистецтв імені І. П. Котляревського, Львівський нац. ун-т імені Івана Франка.
7. Фесенко, С. (2018). Особливості виховання актора-лялькаря. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, (51), 192–208.
8. Pakalski, D. (2017) Paradoxs w dzięku. O teatrze marionetek Heinricha von Kleista. *Studia z historii filozofii*. Vol. 8, (4).
9. Jurkowski, H. (1963). *Dzie je teatru lalek. Od antyku do romantyzmu*. Państwowy Instytut Wydawniczy.

4. Рекомендовані інтернет-ресурси

1. Грушецький, Я. (2012). Маріонетка на українській сцені останньої чверті ХХ століття. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*, 4, 219-222.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmpmn_2012_4_57
2. *Маріонетки Luigi Veronesi*. (б. д.). Clive Hicks-Jenkins' Artlog:.
<https://clivehicksjenkins.wordpress.com/2014/02/07/>
3. Маріонетки Sophie Taeuber-Arp. (2021, 15 травня). *Impressions of Video "Marionettes in Motion"*, *Sophie Taeuber-Arp Exhibition, Kunstmuseum Basel* [Відео].
YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=MyOGZgylZBg>
4. Суспільне Культура. (2019, 29 січня). *Київський театр маріонеток. «Гусачок-чок-чок»* [Відео].
YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=mTXiTdYaLLQ>

5. Суспільне Культура. (2019, 9 грудня). *Театр маріонеток. «Котилася торба»* [Відео].
YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=RpfkBPuZsBA>
6. Суспільне Культура. (2019, 2 грудня). *Театр маріонеток. «Хто розбудить сонце?»* [Відео].
YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=OP87-j4G6jk>
7. *Театр маріонеток.* (б. д.). Театр маріонеток. <https://teatr-marionetok.tilda.ws/>
8. Clive Hicks-Jenkin. (2014, January 16) Dada and constructivist marionettes of the twentieth century.
<https://clivehicksjenkins.wordpress.com/2014/01/16/dada-and-constructivist-marionettes-of-the-twentieth-century/>
9. Clive Hicks-Jenkin. (2014, January 7) The marionettes of Aleksandra Aleksandrovna Ekster:
<https://clivehicksjenkins.wordpress.com/2014/02/07/the-marionettes/>
10. *Marionette building.* (б. д.).
https://www.youtube.com/playlist?list=PLDkyfmW0LGWdps0_yug1-AWtLjhIEwpwR
11. Toys of the avant-garde. (б. д.). *MONDOBLOGO.* <http://mondo-blogo.blogspot.com/2011/01/toys-of-avant-garde.html?m=1>
12. *Stephen Mottram.*
(б. д.). <https://www.youtube.com/@mottramanimata/videos>
13. Waszkiel, M. (2022, 04 серпня). *Marionetki z Salzburga.*
<https://www.marekwaszkiel.pl/2022/08/04/marionetki-z-salzburga/>
14. Waszkiel, M. (б. д.). *Lodowe lalki Elise Vigneron.* <https://www.marekwaszkiel.pl/2024/10/13/lodowe-lalki-elise-vigneron/>

15. Waszkiel, M. (2020). Puppeteers of the world: Frank Soehnle. *Teatr lalek*, 4 (142), 21-26. <https://www.marekwaszkiel.pl/2021/05/08/puppeteers-of-the-world-frank-soehnle/>
16. Union Internationale de la Marionette (б.д.). *World Encyclopedia of Puppetry Arts*. Взято 19.03.2024 з: <https://wepa.unima.org/>